

ХРОНІКА

О.В.ШЕВЧУК (Київ)

VIII МІЖНАРОДНИЙ КОНГРЕС УКРАЇНІСТІВ

21–24 жовтня 2013 р. в Києві під егідою Міжнародної асоціації україністів відбувся VIII Міжнародний конгрес україністів «Тарас Шевченко і світ україністики: історичні інтерпретації та сучасні рецепції», присвячений 200-річчю ювілею Великого Кобзаря. Науковий захід відбувся за участю 700 зарубіжних і вітчизняних учених з Білорусі, Росії, Молдови, Грузії, Азербайджану, Польщі, Словенії, Словаччини, Сербії, Хорватії, Болгарії, Угорщини, Німеччини, Італії, Австрії, Канади, США, Шотландії, Ізраїлю. До відкриття форуму було приурочено відеопрезентації вітчизняних та зарубіжних видань, серед яких «Повне зібрання творів» Т.Шевченка у 12-ти т. та ін.

Із вітанням до учасників конгресу звернулася президент МАУ, директор Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАН України академік *Г.Скрипник*, котра наголосила на тому, що нинішні непрості часи, які переживає наша держава, не стали на заваді проведенню форуму. Потужна присутність представників наукової еліти України та зарубіжжя – свідчення неабиякої уваги наукової громадськості до україністичної проблематики.

На пленарному засіданні виступили відомі українські вчені, представники академічної науки, зокрема академіки О.Онищенко, М.Жулинський, а також гості з Канади, Росії, Словаччини та Польщі. Розмова на пленарному засіданні розгорнулася у площині шевченкознавства й україністики. Вітчизняні вчені присвятили свої виступи шевченківській тематиці, закордонні учасники висвітлювали здебільшого україністичну проблематику. Зачином до пленарних доповідей став виступ академіка *О.Онищенка* про суспільно-гуманітарну складову творчості Тараса Шевченка, чию постать доповідач інтерпретував як поборника слов'янства, висловивши конструктивну пропозицію про створення інформаційної бази українознавства і представлення її світу поряд з усією слов'янською та літературою про слов'янство. *М.Жулинський* у доповіді «Тарас Шевченко в духовному просторі України» порушив тему «ресентименту» і «концепту духовного простору». Перше поняття віддзеркалювало стан глибокого обурення й відчаю Т.Шевченка (після повернення із заслання) у зв'язку з катастрофічним станом України. Натомість концепт духовного простору автор ототожнював з архетипом національної мови, історії, культури, природи, інакше кажучи – з кореневою системою етносу, в якій Шевченків «Кобзар» знаменував собою початок і перспективу визволення нації, відродження історичної пам'яті та національної свідомості.

У доповідях закордонних учасників було розкрито стан і перспективи розвитку україністики в різних країнах світу. Так, *Р.Сенькусь* розповів про українознавство в Канаді за останнє п'ятиріччя. За статистикою, до нього причетні 130 україністів, серед

яких 21 особа – вихідці з України. Центром українознавства виступає Канадський інститут українських студій (КІУС), який має дві філії: при Альбертському в м. Едмонтон і Торонтському університетах. Понад 20 років КІУС очолював історик З.Когут, із 2012 р. – колишній харків'янин, історик В.Кравченко. У Канаді діють також дрібніші українознавчі осередки, як наприклад Освітній центр імені Петра Яцека при Торонтському університеті, Центр канадсько-українських досліджень при Коледжі св. Андрія, Інститут східно-християнських студій ім. митрополита Андрія (Шептицького). Доповідач інформував про видавничу діяльність українознавців Канади. Так, за останні 5 років вийшло друком 65 монографій і збірників, з яких 60 – англо- та 5 – україномовних. Водночас Р.Сенькусь вказав на труднощі, викликані передусім браком молодих кадрів.

Про головні здобутки, проблеми та перспективи розвитку україністики в Російській Федерації розповів у своєму виступі *В.Бабенко*. Як найчисельніша національна меншина – українці посідають третє місце серед етносів Росії – вони залишаються «terra incognita» як для українських, так і російських дослідників, позаяк досі немає узагальнюючої комплексної праці з історії етнографії, етнології, матеріальної й духовної культури, фольклору та мови українців Росії. Доповідач зупинився на особливостях дослідження українців у цій країні в пострадянський період, назвав низку наукових установ держави, де продовжує розвиватись україністика, у тому числі Оренбург, Саратов, Іжевськ, Тюмень, Москва, Кубань, Нижній Новгород, Казань, Владивосток та ін.

Про стан україністики у Словаччині доповів д-р іст. наук *М.Сополіга*, зазначивши, що одним із центрів українського культурного й наукового життя у цій країні є Музей української культури у Свиднику. Сьогодні продовжують діяти кафедра української мови і кафедра україністики філософського факультету Пряшівського університету, яка зуміла стати справжнім форпостом словацької україністики. Україністичний напрям у Словаччині також розвиває наукове товариство, що діє в рамках громадського об'єднання «Союз русинів-українців». Україністику Пряшівщини представляють Асоціація українців і Наукове товариство ім. Т.Шевченка на чолі з М.Мушинкою. Сучасна ситуація, що складається у середовищі української національної меншини у Словаччині, не найкраща. Її подальші кроки доповідач пов'язує з позитивними змінами в економічному, політичному й культурному становищі України, котра має стати центром тяжіння для українців усього світу.

Про особливості польської україністики йшлося у виступі професора Вроцлавського університету *А.Матусяк*, яка підкреслила, що Вроцлав належить до одного з центрів української діаспори. Доповідачка назвала також кілька україністичних центрів, серед яких Познанський католицький університет ім. М.Кюрі-Склодовської, кафедри українознавства на філологічному та факультеті міжнародних і політичних відносин Ягеллонського університету (Краків), кафедра україністики Варшавського університету. А.Матусяк наголосила, що не варто сподіватися на допомогу від України, а слід брати українські справи у свої руки й творити нову картину сучасної та майбутньої україністики.

Дев'ятнадцять секцій конгресу репрезентували широке коло гуманітарних дисциплін: літературознавство, мовознавство, фольклористику, етнологію, освіту, музейництво, історію, філософію та різнопрофільні галузі мистецтвознавства, зокрема образотворче, музичне, театральне, декоративне та кіномистецтво. Було заслухано кілька сотень виступів, частина з яких присвячувалася висвітленню проблематики українського й зарубіжного шевченкознавства та сучасній інтерпретації Шевченкової

спадщини, а інші формували різноаспектний дискурс вітчизняних і закордонних україністичних досліджень у галузі народознавства та мистецтвознавства.

«Поетична спадщина Тараса Шевченка: минуле і сьогодення» була предметом розгляду на літературознавчих секціях (головуючі: В.Назарук, С.Росовецький, О.Сліпушко). У виступах доповідачів постала розлога картина прочитання й осмислення спадщини Т.Шевченка в різних часових параметрах: від розкриття специфіки окремих виразів, образів, мотивів поезій («Москаль», «Доля», «Пам'ять», «Могила», «Караюсь, мучусь, але не каюсь») до осмислення місця постаті Кобзаря в українському письменстві кінця XIX – початку XX ст. У роботі секції брали участь дослідники з Канади (Едмонтон), Росії (Санкт-Петербург), України (Київ, Харків, Львів, Полтава, Суми, Умань та ін.).

Три мовознавчі секції було об'єднано під назвою «Українська літературна мова в активних процесах формування й функціонування – від Тараса Шевченка до сучасності» (головуючі: П.Гриценко, Г.Півторак, М.Мозер, Л.Масенко). Шляхом аналізу окремих концептів, сталих образів, засобами дослідження словотворення, граматичних особливостей поетичних текстів Т.Шевченка, лексики й фразеології його художнього мовлення було показано роль поета в розвитку української мови. У кількох доповідях було актуалізовано питання охорони української мови у сучасних політичних умовах, наголошено на статусності української мови як державної та приділено увагу її діалектам. Цікаву й різноманітну за тематикою мовознавчу проблематику конгресу представляли науковці з Австрії, Польщі, Угорщини та Росії, а також із Києва, Одеси, Львова, Донецька, Сімферополя, Запоріжжя, Маріуполя, Херсона, Сум, Вінниці, Чернівців, Луцька та Івано-Франківська.

Історичні секції зосередили свою роботу на шевченківській тематиці та актуальних проблемах дослідження історії України (головуючі: Я.Калакура, Р.Висоцький, М.Корпанюк). Концепт Т.Шевченка розглядався крізь призму його візійності й впливу на державотворчі процеси в Україні на різних історичних етапах і, зокрема, наприкінці XIX ст., коли українофільство трансформувалося в націоналізм, а також у 1917 р., коли формувався громадсько-політичний рух, а образ Кобзаря ототожнювався з потужним просвітницьким рухом. Відтак кілька доповідей стосувалися петербурзького оточення Т.Шевченка (Є.Розальйон-Сошальський), торкалися епістолярної спадщини (М.Костомаров). У низці виступів творча шевченкіана поставала в інтерпретації Д.Донцова, А.Скальковського, В.Петрова та галицьких москвофілів. У роботі секцій взяли участь дослідники з Польщі, Росії, України (Київ, Львів, Маріуполь, Херсон, Одеса, Рівне).

Філософський напрям на конгресі представляли три секції. Одна з них – «Історія української філософії: пріоритетні дослідницькі напрямки» – охоплювала різноманітну філософську тематику: від епохи українського бароко до радянського періоду (головуючі: С.Йосипенко, В.Масненко). У доповідях розглядалися філософські погляди І.Франка, Й.Сліпого, порівняльна характеристика видатних постатей української та західноєвропейської культури крізь призму філософського мотиву «самітнього мандрівника», а також мали місце доповіді узагальненого плану. Водночас дискусія, що виникла на секції, звелася до національної ідентичності та місця в ній філософських поглядів Т.Шевченка. Цю тему було розвинуто також на наступній секції – «Філософсько-антропологічні погляди Т.Шевченка», де розглядалися філософські аспекти творчості й мислення Кобзаря в уявленнях філософів XX ст. – Д.Чижевського, Ю.Васіяна, Ю.Шевельова та у світлі теорії архетипів. Робота третьої секції – «Тарас

Шевченко і християнство», – за усієї традиційності формулювання теми, що зазвичай передбачало дискусію про те, чи був Т.Шевченко віруючою людиною, а чи атеїстом, виявляла різне обґрунтування релігійності у житті й творчому шляху митця.

Широке коло проблем було порушене на засіданнях мистецтвознавчих підрозділів. Так, роботу музикознавчої секції визначили дві теми, з яких одна – «Культурологічні аспекти музичної шевченкіани», інша – «Художньо-стильові особливості музичної шевченкіани» (головуючі: Л.Кияновська, А.Терещенко, А.Калениченко, В.Мішалов). Слід зазначити, що українська музична шевченкіана – це багатуща скарбниця вітчизняної та музики композиторів української діаспори. Представлена вона трьома великими блоками, куди входить музичний фольклор, українська академічна музика та популярна масова музична культура. Безперечно, що тематика доповідей двох секцій давала лише наближене уявлення про проблематику як музичної, так і музикознавчої шевченкіани.

Шевченківська тематика залишила виразний слід в українській театральній культурі. Учасники секції «Театральний вимір шевченкознавчих традицій» працювали за відповідними напрямками (головуючі: Р.Пилипчук, І.Юдкін, В.Гайдабура). Провідне місце посіла проблема шевченківського репертуару – на сцені українського театру, зокрема в театрі корифеїв, на західноукраїнських землях, у 1920-х рр., на Закарпатті, у період німецької окупації, на сцені франківців. Паралельно з цим у доповідях розкривалися художньо-естетичні особливості інтерпретації шевченківської тематики. Склад учасників театральної секції конгресу представляли театрознавці з Києва, Харкова, Одеси, Хуста та ін.

Історія осягнення шевченківської тематики в екранних мистецтвах та особливості її інтерпретації в українському кінематографі, у творчій лабораторії окремих митців (І.Кавалерідзе, М.Топчій, В.Кричевський, Л.Островська), у різних жанрах вітчизняного кіномистецтва (історико-біографічні фільми, документальні телесеріали, ігровий кінематограф, телевізійне кіно та кінохроніка) склали концепційне навантаження секції «Образ Тараса Шевченка в екранних мистецтвах» (головуючі: С.Тримбач, Т.Руда). Деякі дослідники порушили питання реалізації новітніх стратегій, пов'язаних із Т.Шевченком і, зокрема, ішлося про проект «Кобзар-200», який реалізовуватиметься в 2014 р.

У рамках форуму відбулися дві великі наукові конференції: «Вітчизняна та зарубіжна україністика на рубежі століть», а також «Українська енциклопедистика» (головуючі: М.Сополига, О.Кушнір, Р.Сенькус). Ці заходи зібрали велике число учасників і, зокрема, закордонних, у тому числі з Росії (Москва, Санкт-Петербург, Уфа, Саратов, Воронеж, Белгород, Красноярськ, Петрозаводськ, Томськ, Тюмень), Білорусі (Мінськ), Грузії (Тбілісі), Молдови (Кишинів), Польщі (Варшава, Вроцлав), Угорщини (Будапешт, Сегед), Німеччини (Дюссельдорф), Хорватії (Загреб), Сербії (Белград), Болгарії (Софія), Словаччини (Пряшів), Словенії (Любляна), Італії (Флоренція), Шотландії (Глазго) та ін. Чисельні за складом секції першої конференції, спрямовані на висвітлення україністики за кордоном, відзначалися багатотою, цікавою та інформаційно насиченою тематикою. Розкривалось значення шевченківської проблематики в культурі й освіті різних країн, висвітлювалися тенденції розвитку сучасної російської україністики, українсько-російсько-білоруські діалоги, українсько-грузинські культурні зв'язки тощо. Доповідачі торкнулися надто важливого аспекту проблеми – історії, мови, культури української діаспори в умовах посилення асиміляційних та глобалізаційних процесів. Водночас обговорювалася ідея створення фундаментальної цифрової

бібліотеки «Україніка» та доповідь «Електронні ресурси еміграційної шевченкіани колекції зарубіжної україніки НБУ ім. В.Вернадського».

Організатором другої конференції – «Українська енциклопедистика» – виступив Інститут енциклопедичних досліджень НАН України (головуючі: М.Железняк, І.Матяш). До участі у заході зголосилися науковці з України, Білорусі, Словаччини, Угорщини, Канади, Молдови, Російської Федерації, зокрема Башкортостану, Республіки Комі, Тюмені, Краснодарського краю. Україну представляли доповідачі з Києва, Львова, Одеси, Миколаєва, Острога. На конференцію було винесено широке коло питань – від теоретичних основ енциклопедистики до практичного досвіду створення різноматематичних енциклопедичних видань.

У рамках конгресу було проведено шість круглих столів. Літературознавча тематика розглядалася на заходах «Шевченко знаний і незнаний», що проходив на базі Київського національного університету ім. Т.Шевченка (головуючий: Ю.Ковалів), а також «Тарас Шевченко і світові обрії духовної взаємодії», котрий організував Інститут літератури ім. Т.Шевченка НАН України (головуючі: С.Гальченко, А.Стаменова).

Широкий резонанс викликав круглий стіл «Голодомор в Україні 1932–1933 рр.: відображення та інтерпретації в історії, літературі й мистецтві» (головуючі: В.Борисенко, В.Марочко, П.Вереш (Будапешт, Угорщина)). Із доповідями та повідомленнями виступило понад 40 осіб. Розглядалися актуальні проблеми дослідження голоду, питання історіографії, оприлюднювалися матеріали, одержані дослідниками у процесі опитування методом усної історії, виявлені в різних жанрах народної творчості, а також відтворені у численних архівних документах. Було порушено проблему голоду серед українців на Північному Кавказі та Кубані. Особливої гостроти набули суперечки щодо термінології (геноцид чи голод?), кількості жертв, методології дослідження. Переважна більшість учасників круглого столу підтримала висновок професора з Угорщини П.Вереша про те, що «міжнародна спільнота визнала найбільший Голодомор в Україні злочином проти людства і людяності», а дискутувати про те, чи був він геноцидом щонайменше неетично. Українська негативну реакцію викликало твердження одного з дослідників про колабораціонізм певної частини українців із владою у проведенні терору голодом. Так само негативно сприймалася інформація про применшення масштабів голоду в Україні. У проведенні круглого столу взяли участь дослідники з Росії, Угорщини, України (Київ, Львів, Харків, Одеса, Полтава, Черкаси, Вінниця, Чернівці). У його рамках відбулася презентація книги О.Веселової «Спогади очевидців про Голодомор» та вип.2 збірника «Наукові записки МАУ», присвяченого Голодомору.

Інші круглі столи зібрали учасників конгресу довкола трьох тем. Так, один із них було присвячено 80-річчю від дня народження відомого літературознавця, медієвіста, автора ґрунтовних досліджень на русинську тематику О.Мишанича (головуючі: Р.Радишевський, М.Сулима). Захід під назвою «Діячі академічної науки та їхній внесок у книжну культуру» відбувся в Національному музеї літератури України. Учасники останнього круглого столу – «Соціокультурні трансформації та ідентифікаційні процеси в постсоціалістичних країнах» (головуючі: Л.Вахніна, Л.Маркс) сконцентрували увагу на проблематиці міжкультурних зв'язків та діалогу між Україною й зарубіжними країнами, а також національними меншинами нашої країни. До роботи круглого столу була приурочена презентація кількох нових видань Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАН України: «Фольклор та мистецтво слов'ян в європейському контексті» (Київ, 2012 р.); дослідження Л.Мушкетик «Фольклор українсько-угорського порубіжжя» (Київ, 2013 р.) та ін.

У рамках заключного пленарного засідання, що відбулося 24 жовтня в конференц-залі НАН України, було заслухано звіти голів секцій конгресу, висловлено численні побажання та пропозиції щодо діяльності МАУ на перспективу. Зі звітом про роботу асоціації за попередній період виступила її президент академік *Г.Скрипник*. Оприлюднена доповідачкою інформація засвідчила помітний поступ і викликала одностайне схвалення учасників конгресу. Зокрема, було наголошено, що останнім часом удалося налагодити добрі стосунки з українцями з Росії, Білорусі, Словаччини, Угорщини та інших країн, водночас нині МАУ ще недостатньо інтегрована в наукове середовище Центральної Європи, на чому має зосередитися нове керівництво асоціації. Щодо цього є підстави покладатися на новообраного президента Міжнародної асоціації українців, яким став відомий австрійський славіст Міхаель Мозер.

На адресу майбутнього конгресу МАУ було висловлено чимало побажань і пропозицій, котрі стосувалися різних аспектів діяльності асоціації. Ішлося про підвищення вимог до доповідей учасників конгресів із метою забезпечення їх якісного відбору, наголошувалося на необхідності ширшого застосування можливостей сучасних технологій для вдосконалення діяльності МАУ між загальним зібраннями (приміром, інтернет-форуми розв'язали б питання масовості заходу, а також дозволили б зосередитися на ключових науково-організаційних питаннях). Необхідно створити постійний бібліографічний та історичний портал, куди з усіх українознавчих осередків світу надходила б інформація про новини наукового й культурного життя діаспори. Також було запропоновано тематику майбутніх конференцій, одна з яких могла б бути присвячена проблемі ідентичності на сучасному посткомуністичному просторі, інша – дослідженню української діаспори на пострадянських теренах. Численні пропозиції висловили учасники круглих столів, присвячених темі Голодомору в Україні, адресуючи їх сучасним історикам, етнологам, фольклористам, освітянам, психологам та політикам.